

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA KUHITIMU KIDATO CHA SITA

121/1

KISWAHILI 1

(Kwa watahiniwa wasiokuwa Shuleni tu)

Muda: Saa 3

ANSWERS

Mwaka: 2010.

Maelekezo

1. Karatasi hii inasehemu A na B zenye jumla ya maswali **nane (8)**
2. Jibu maswali yote katika sehemu A na maswali matatu kutoka sehemu B. Swali la tano ni la Lazima
3. Sehemu A ina alama 40 na sehemu B ina alama 60
4. Zingatia maelekezo ya kila swali.

maktaba.tetea.org

1. "Kuiteta lahaja moja ili itumike kwa minajili ya kukisanifisha Kiswahili ilikuwa na kasoro zake." Jadili kasoro hizo.

Usanifishaji wa lugha ni mchakato wa kuchagua na kuendeleza lahaja moja kuwa lugha sanifu inayotumika katika mawasiliano rasmi na elimu. Katika mchakato wa usanifishaji wa Kiswahili, lahaja ya Kiunguja ilichaguliwa kama msingi wa Kiswahili sanifu. Hata hivyo, uteuzi huu ulikuwa na kasoro kadhaa:

i. Kupuuza Lahaja Nyingine za Kiswahili

Kuchagua Kiunguja kama msingi wa usanifishaji kulisababisha kupuuzwa kwa lahaja nyingine za Kiswahili kama vile Kimvita, Kipemba, na Kingozi. Hii ilisababisha hisia za kutothaminiwa kwa wazungumzaji wa lahaja hizo na kupotea kwa baadhi ya vipengele vya kiutamaduni na kiisimu vilivyokuwemo katika lahaja hizo.

ii. Kukosekana kwa Uwiano wa Kijiografia

Kiunguja ni lahaja inayozungumzwa katika kisiwa cha Unguja, sehemu ndogo ya eneo lote la Afrika Mashariki ambako Kiswahili kinatumika. Kuchagua lahaja hii kama msingi wa usanifishaji kulisababisha changamoto katika kukubalika kwa Kiswahili sanifu katika maeneo mengine ya bara ambako lahaja tofauti zinatumika.

iii. Changamoto za Kifonolojia na Kimsamiati

Lahaja mbalimbali za Kiswahili zina tofauti katika matamshi na msamiati. Kwa mfano, neno moja linaweza kuwa na matamshi au maana tofauti katika lahaja tofauti. Kuchagua lahaja moja kama sanifu kulisababisha baadhi ya wazungumzaji wa lahaja nyingine kukumbana na changamoto za kuelewa au kutumia Kiswahili sanifu kutokana na tofauti hizi.

iv. Uenezaji wa Kiswahili Sanifu

Kutokana na uteuzi wa Kiunguja kama msingi wa Kiswahili sanifu, juhudi za kueneza Kiswahili sanifu zililenga zaidi maeneo yanayozungumza lahaja hiyo, na hivyo kupunguza kasi ya uenezaji wa Kiswahili sanifu katika maeneo mengine yenye lahaja tofauti.

v. Hisia za Ubaguzi wa Kitamaduni

Wazungumzaji wa lahaja nyingine walihisi kuwa utambulisho wao wa kitamaduni na lugha haukuthaminiwa, kwani vipengele vya lahaja zao havikujumuishwa katika Kiswahili sanifu. Hii ilisababisha baadhi ya jamii kutojivunia au hata kupinga matumizi ya Kiswahili sanifu.

Kwa hivyo, ingawa kuchagua lahaja moja kwa ajili ya usanifishaji kulilenga kurahisisha mchakato wa kuunda lugha sanifu, kasoro hizi zilionyesha umuhimu wa kuzingatia utofauti wa lahaja na tamaduni katika mchakato huo ili kuhakikisha lugha sanifu inakubalika na kueleweka na jamii zote zinazohusika.

2. "Usanifishaji wa lugha huipa lugha ulinganifu wa matumizi, maana na tahajia ya msamiati wa lugha husika." Jadili ukweli wa hoja hiyo.

Usanifishaji wa lugha ni mchakato wa kuunda kanuni na miundo inayokubalika kwa matumizi rasmi ya lugha. Hoja kwamba usanifishaji huipa lugha ulinganifu wa matumizi, maana, na tahajia ya msamiati ina ukweli kutokana na sababu zifuatazo:

i. Ulinganifu wa Matumizi

Kupitia usanifishaji, kanuni za sarufi na sintaksia huwekwa wazi, na hivyo kurahisisha matumizi ya lugha katika nyanja mbalimbali kama vile elimu, utawala, na vyombo vya habari. Hii inasaidia kuhakikisha kuwa lugha inatumika kwa njia inayofanana na kueleweka na watumiaji wote.

ii. Ulinganifu wa Maana

Usanifishaji husaidia kuweka maana thabiti kwa maneno na misemo, na hivyo kupunguza mkanganyiko unaoweza kutokea kutokana na tafsiri tofauti za maneno. Kwa mfano, kuwepo kwa kamusi sanifu kunatoa rejea ya maana sahihi za maneno katika lugha husika.

iii. Ulinganifu wa Tahajia

Kupitia usanifishaji, tahajia za maneno huwekwa wazi na kukubalika, na hivyo kurahisisha uandishi na usomaji wa lugha. Hii ni muhimu hasa katika elimu na machapisho rasmi ambapo ulinganifu wa tahajia unahitajika.

Hata hivyo, ni muhimu kutambua kuwa mchakato wa usanifishaji unaweza kukutana na changamoto, kama vile kupuuza lahaja na mitindo ya lugha ya maeneo mbalimbali, na hivyo ni muhimu kuhakikisha kuwa usanifishaji unazingatia utofauti wa lugha na tamaduni za watumiaji wake.

3. Jadili muathiriano wa Kiswahili na lugha nyingine za Kibantu.

Kiswahili, kama mojawapo ya lugha za Kibantu, kimekuwa na mwingiliano mkubwa na lugha nyingine za Kibantu katika nyanja mbalimbali za kiisimu. Mwingiliano huu umejidhihirisha katika vipengele vifuatavyo:

i. Msamiati

Kuna mfanano mkubwa wa msamiati wa msingi kati ya Kiswahili na lugha nyingine za Kibantu. Kwa mfano, maneno kama "jino" (Kiswahili), "dzino" (Kichewa), "lino" (Kinyakyusa), na "irinyo" (Kirundi) yanaonyesha uhusiano wa karibu wa msamiati katika lugha hizi.

ii. Mofolojia

Lugha za Kibantu, ikiwemo Kiswahili, zinaonyesha mfanano katika muundo wa nomino na vitenzi. Nomino nyingi zina viambishi vya ngeli vinavyofanana, na vitenzi vina muundo unaofanana katika lugha hizi. Kwa mfano, neno "mtoto" katika Kiswahili linafanana na "mwana" katika Kichewa na Kigogo, likionyesha mfanano wa kiambishi awali "m-" kinachoashiria ngeli ya watu.

iii. Sintaksia

Mfuatano wa vipashio katika sentensi za lugha za Kibantu mara nyingi hufuata mpangilio wa Kiima-Kitenzi-Yambwa (K-T-Y). Kwa mfano, katika Kiswahili, sentensi "Mtoto anakula ugali" ina mpangilio wa Kiima (Mtoto), Kitenzi (anakula), na Yambwa (ugali). Mpangilio huu unajitokeza pia katika lugha nyingine za Kibantu kama Kinyakyusa na Kigogo.

iv. Fonolojia

Kiswahili na lugha nyingine za Kibantu zina mfanano katika mifumo ya sauti. Kwa mfano, matumizi ya irabu tano za msingi (a, e, i, o, u) ni sifa inayoshirikiwa na lugha hizi. Pia, kuna mfanano katika sheria za upatanisho wa irabu na konsonanti.

v. Ngeli za Nomino

Mfumo wa ngeli za nomino ni kipengele muhimu katika lugha za Kibantu. Kiswahili kina takriban ngeli 15 za nomino, ambazo zinafanana na zile zinazopatikana katika lugha nyingine za Kibantu. Mfumo huu wa ngeli husaidia katika upatanisho wa kisarufi ndani ya sentensi.

Kwa ujumla, muathiriano huu unaonyesha kuwa Kiswahili ni sehemu ya familia ya lugha za Kibantu, likiwa na mfanano mkubwa katika msamiati, mofolojia, sintaksia, fonolojia, na mifumo ya ngeli za nomino. Hii inathibitisha asili ya Kibantu ya lugha ya Kiswahili na uhusiano wake wa karibu na lugha nyingine za familia hiyo.

4. Fafanua dhima tano (5) za mofimu kwa kutumia mfano mmoja wa sentensi kwa kila dhima.

Mofimu ni kipashio kidogo zaidi cha lugha chenye maana ya kisarufi au kileksika. Katika lugha ya Kiswahili, mofimu zina dhima mbalimbali kama ifuatavyo:

i. Kuonyesha Wakati

Mofimu huonyesha wakati wa kitendo kinachofanyika. Kwa mfano, mofimu -na- inaonyesha wakati uliopo.

Mfano: "Mtoto anasoma kitabu."

ii. Kuonyesha Ukanushaji

Mofimu hutumika kukanusha kitendo au hali. Kwa mfano, mofimu ha- inaonyesha ukanushaji.

Mfano: "Mwalimu hafundishi leo."

iii. Kuonyesha Umiliki

Mofimu huonyesha umiliki au uhusiano. Kwa mfano, mofimu -angu inaonyesha umiliki wa nafsi ya kwanza umoja.

Mfano: "Hiki ni kitabu changu."

iv. Kuunda Wingi wa Nomino

Mofimu hutumika kubadilisha nomino kutoka umoja kwenda wingi. Kwa mfano, mofimu ma- inaonyesha wingi wa nomino za ngeli ya Ki-Vi.

Mfano: "Kitabu" (umoja) – "Matabu" (wingi).

v. Kuonyesha Ukao wa Kitendo

Mofimu huonyesha namna kitendo kinavyofanyika. Kwa mfano, mofimu -ki- inaweza kuonyesha hali ya kuendelea kwa kitendo.

Mfano: "Akisoma kwa bidii, atafaulu mtihani."

5. "Kila sentensi ni tungo lakini si kila tungo ni sentensi." Fafanua usemi huu kwa kutumia mifano mitatu (3).

Tungo ni mpangilio wa maneno unaoleta maana fulani, lakini si lazima uwe na muundo kamili wa kisarufi. Sentensi ni tungo kamili yenye muundo wa kisarufi unaoeleweka na kukamilika. Hivyo, kila sentensi ni tungo kwa kuwa ina maana kamili, lakini si kila tungo ni sentensi kwa sababu baadhi ya tungo hazina muundo kamili wa kisarufi.

Mfano 1:

Tungo isiyo sentensi: "Kwenye meza."

Hii ni tungo kwa kuwa inaonyesha mahali, lakini si sentensi kamili kwa kuwa haina kitenzi wala kiima.

Mfano 2:

Tungo isiyo sentensi: "Kucheza mpira."

Hii inaonyesha kitendo, lakini si sentensi kamili kwa kuwa haina kiima na kitenzi kilichokamilika.

Mfano 3:

Tungo isiyo sentensi: "Wanafunzi darasani."

Hii inaonyesha kundi la watu na mahali walipo, lakini si sentensi kamili kwa kuwa haina kitenzi kinachoeleza wanachofanya.

6. Njia za mwainisho wa ngeli zina udhaifu. Fafanua udhaifu wa mwainisho huo kwa kutoa mifano mitano (5).

Uainishaji wa ngeli za nomino katika Kiswahili umekuwa na changamoto kadhaa kutokana na udhaifu wa vigezo vinavyotumika. Baadhi ya udhaifu huo ni kama ifuatavyo:

i. Kutokuwepo kwa Ulinganifu wa Kisemantiki

Nomino zenye maana tofauti zinaweza kuwekwa katika ngeli moja licha ya kutokuwa na uhusiano wa kimaana. Kwa mfano, katika ngeli ya Ki-Vi, maneno kama "kiti" (samani) na "kijana" (mtu) yako katika ngeli moja licha ya kutokuwa na uhusiano wa kimaana.

ii. Kutokuwepo kwa Ulinganifu wa Kimofolojia

Baadhi ya nomino hazifuati muundo wa kawaida wa viambishi awali na tamati katika ngeli zao. Kwa mfano, neno "mwanafunzi" lina kiambishi awali "mwa-" badala ya "m-" kinachotarajiwa katika ngeli ya M-Wa.

iii. Idadi Kubwa ya Ngeli

Uainishaji wa ngeli kwa kutumia vigezo vya kimofolojia unasababisha kuwepo kwa idadi kubwa ya ngeli, jambo linaloweza kuwachanganya wanafunzi na watumiaji wa lugha. Kwa mfano, baadhi ya mifumo ya uainishaji ina ngeli hadi 18.

iv. Nomino Zenye Viambishi Tofauti Katika Umoja na Wingi

Baadhi ya nomino hubadilisha viambishi vyake kati ya umoja na wingi kwa namna isiyo ya kawaida, hivyo kuzua changamoto katika uainishaji. Kwa mfano, neno "jicho" (umoja) lina wingi "macho", likiwa na viambishi tofauti kabisa.

v. Uwepo wa Nomino Zisizobadilika

Kuna nomino ambazo hazibadiliki kutoka umoja kwenda wingi, na hivyo kuzua changamoto katika kuziainisha. Kwa mfano, neno "habari" linaweza kumaanisha umoja au wingi bila kubadilika kimofolojia.

Udhaifu huu unaonyesha kuwa kuna haja ya kuendelea kufanya utafiti zaidi juu ya uainishaji wa ngeli za nomino ili kupata mfumo bora zaidi unaozingatia tofauti za kimofolojia, kis

7. "Usanifishaji wa lugha huu sanaa." Jadili usemi huu kwa kutoa hoja madhubuti.

Usanifishaji wa lugha ni mchakato wa kuunda na kutekeleza viwango vya matumizi ya lugha ili kuhakikisha mawasiliano yanakuwa sahihi na kueleweka kwa watumiaji wote. Usemi kwamba "usanifishaji wa lugha huu sanaa" unaonyesha kuwa mchakato huu unahitaji ubunifu na ufundi wa hali ya juu, sawa na sanaa. Hoja zinazothibitisha usemi huu ni kama ifuatavyo:

i. Uchaguzi wa Lahaja Sanifu

Katika usanifishaji, kuna haja ya kuchagua lahaja moja kati ya nyingi ili iwe msingi wa lugha sanifu. Uchaguzi huu unahitaji ufundi wa hali ya juu ili kuhakikisha lahaja iliyochaguliwa inawakilisha na kukubalika na jamii nzima ya watumiaji wa lugha hiyo. Kwa mfano, katika usanifishaji wa Kiswahili, lahaja ya Kiunguja ilichaguliwa kama msingi wa Kiswahili sanifu.

ii. Uundaji wa Istilahi Mpya

Lugha inapoendelea kukua, kuna haja ya kuunda maneno mapya ili kuendana na maendeleo ya sayansi na teknolojia. Uundaji wa istilahi hizi unahitaji ubunifu mkubwa ili kuhakikisha maneno mapya yanaendana na mfumo wa lugha na yanaeleweka kwa watumiaji. Hii ni kazi inayohusisha sanaa ya lugha.

iii. Urekebishaji wa Sarufi na Matamshi

Usanifishaji unahusisha kuweka kanuni za sarufi na matamshi zinazokubalika na kueleweka kwa watumiaji wote. Kazi hii inahitaji ufundi na ubunifu ili kuhakikisha kanuni hizo zinaakisi matumizi halisi ya lugha na zinakubalika na jamii. Kwa mfano, Kamati ya Lugha ya Afrika Mashariki ilifanya kazi ya kusanifisha Kiswahili ili kuleta ulinganifu wa matumizi ya lugha katika ukanda wa Afrika Mashariki.

iv. Kuhifadhi Utamaduni na Utambulisho

Lugha ni kielelezo cha utamaduni na utambulisho wa jamii. Katika usanifishaji, kuna haja ya kuhakikisha vipengele vya kitamaduni vinahifadhiwa na kuendelezwa. Hii inahitaji ufundi wa hali ya juu ili kuepuka kupoteza au kupotosha maana na matumizi ya lugha katika muktadha wa kitamaduni.

v. Kukabiliana na Changamoto za Mwingiliano wa Lugha

Katika mazingira yenye mwingiliano wa lugha mbalimbali, usanifishaji unahitaji ubunifu ili kuhakikisha lugha sanifu inakubalika na kueleweka licha ya athari za lugha nyingine. Hii inahitaji sanaa ya lugha katika kubuni mikakati ya kukabiliana na changamoto hizi.

Kwa kuzingatia hoja hizi, ni wazi kwamba usanifishaji wa lugha unahitaji ubunifu na ufundi wa hali ya juu, sawa na sanaa, ili kuhakikisha lugha inakua na kuendelea kutumika kwa ufanisi katika jamii.

8. Lugha ya Kiswahili ina maneno yanayokuwa na maana zaidi ya moja. Eleza namna ya kuainisha tofauti hizo za maana kwa kutumia mifano mitano.

Katika lugha ya Kiswahili, kuna maneno ambayo yana maana zaidi ya moja, hali inayojulikana kama vitawe. Kuainisha tofauti hizi za maana kunategemea muktadha wa matumizi ya neno husika. Mifano ifuatayo inaonyesha maneno yenye maana zaidi ya moja na jinsi muktadha unavyosaidia kubainisha maana husika:

i. Kaa

Maana 1: Kuketi au kukaa mahali.

Mfano: "Tafadhali kaa kwenye kiti."

Maana 2: Aina ya mnyama wa baharini mwenye gamba gumu na mikono yenye makucha.

Mfano: "Kaa wanaopatikana pwani ya Bahari ya Hindi ni wakubwa."

ii. Paa

Maana 1: Sehemu ya juu ya jengo inayofunika na kulinda ndani ya jengo.

Mfano: "Paa la nyumba yetu linavuwa wakati wa mvua."

Maana 2: Mnyama wa porini anayefanana na swala, hupatikana maeneo ya milimani.

Mfano: "Tuliona paa wengi wakiwa malishoni."

Maana 3: Kitendo cha kuruka au kupaa angani.

Mfano: "Ndege alipaa juu angani."

iii. Jua

Maana 1: Gimba la moto linalotoa mwanga na joto, na ni kitovu cha mfumo wa sayari.

Mfano: "Jua linawaka sana mchana huu."

Maana 2: Kitendo cha kufahamu au kuelewa jambo.

Mfano: "Nataka ujue kuwa mimi sikubaliani na uamuzi huo."

iv. Panda

Maana 1: Kupanda mti au mmea ardhini ili ukuwe.

Mfano: "Wakulima walipanda mahindi msimu huu."

Maana 2: Kupanda juu ya kitu au kuingia katika chombo cha usafiri.

Mfano: "Alipanda basi kuelekea mjini."

9. "Misimu ina tabia ambazo watumiaji wa lugha hawana budi kukubaliana nazo." Fafanua tabia hizo kwa kutumia mifano mitano (5) ya sentensi.

Misimu ni maneno au misemo inayozuka katika jamii kwa lengo la kurahisisha mawasiliano ndani ya makundi maalum. Tabia za misimu ambazo watumiaji wa lugha wanapaswa kukubaliana nazo ni kama ifuatavyo:

i. Huzuka na Kutoweka

Misimu mara nyingi huibuka kutokana na matukio au mabadiliko katika jamii na inaweza kutoweka baada ya muda.

Mfano: "Kijana huyo ni fataki," ambapo "fataki" ilitumika kumaanisha mwanaume anayewalaghai wasichana wadogo, lakini matumizi yake yamepungua kwa sasa.

ii. Ni Lugha Isiyosanifiwa

Misimu si sehemu ya lugha rasmi na mara nyingi haifundishwi shuleni au kuandikwa katika kamusi sanifu.

Mfano: "Anapenda sana mangoma," ambapo "mangoma" ni misimu inayomaanisha muziki au nyimbo.

iii. Inaweza Kuwa na Maana Tofauti Kulingana na Muktadha

Neno moja la misimu linaweza kuwa na maana tofauti katika maeneo au makundi mbalimbali.

Mfano: "Amevaa suti," ambapo "suti" inaweza kumaanisha mavazi rasmi au inaweza kuwa misimu ya kumaanisha kitu kingine kabisa katika muktadha tofauti.

iv. Hutumiwa na Makundi Maalum ya Jamii

Misimu hutumiwa zaidi na makundi maalum kama vile vijana, wanamuziki, au wafanyakazi wa sekta fulani.

Mfano: "Huyo jamaa ni mchizi wangu," ambapo "mchizi" ni misimu inayomaanisha rafiki, na hutumiwa sana na vijana.

v. Huwa na Chumvi au Mafumbo

Misimu mara nyingi hutumia lugha ya mafumbo au yenye chumvi ili kufikisha ujumbe kwa njia isiyo ya moja kwa moja.

Mfano: "Leo nimekula bata," ambapo "kula bata" ni misimu inayomaanisha kufurahia au kujirusha.

Kwa kuzingatia tabia hizi, watumiaji wa lugha wanapaswa kuelewa na kukubaliana na mabadiliko na matumizi ya misimu katika mawasiliano ya kila siku.

11. Insha: Afrika na Kombe la Dunia Mwaka 2010

Mwaka 2010 ulikuwa na umuhimu mkubwa kwa bara la Afrika, kwani kwa mara ya kwanza katika historia, Kombe la Dunia la FIFA lilifanyika barani humu, nchini Afrika Kusini. Tukio hili liliashiria hatua kubwa katika maendeleo ya michezo na kuleta matumaini mapya kwa Waafrika wote.

Afrika Kusini, ikiwa mwenyeji wa mashindano haya, ilifanya maandalizi makubwa kuhakikisha mafanikio ya tukio hili. Ujenzi wa viwanja vya kisasa kama Soccer City huko Johannesburg na Moses Mabhida huko Durban ulionyesha uwezo wa nchi hiyo katika kuandaa matukio makubwa ya kimataifa. Zaidi ya hayo, miundombinu ya usafiri na mawasiliano iliboreshwa, ikiwemo barabara, reli, na viwanja vya ndege, hatua iliyosaidia kuinua uchumi wa nchi na kutoa ajira kwa wananchi.

Kushiriki kwa timu za Afrika katika Kombe hili kulileta hisia za umoja na mshikamano barani kote. Nchi kama Ghana, Nigeria, Ivory Coast, Algeria, na wenyeji Afrika Kusini ziliwakilisha bara hili kwa ari na matumaini makubwa. Mafanikio ya timu ya Ghana, maarufu kama "Black Stars," kufikia hatua ya robo fainali, yalileta furaha na fahari kwa Waafrika wengi, ingawa walishindwa kuingia nusu fainali baada ya kushindwa na Uruguay kwa mikwaju ya penalti.

Kombe la Dunia la 2010 pia lilikuwa na athari kubwa katika utamaduni wa Afrika. Muziki wa kiasili na ngoma za kitamaduni zilipata nafasi ya kuonyeshwa kwa ulimwengu mzima. Wimbo rasmi wa mashindano

hayo, "Waka Waka (This Time for Africa)" ulioimbwa na Shakira kwa kushirikiana na kundi la Kiasili la Afrika Kusini, ulipata umaarufu mkubwa na kuwa wimbo wa kimataifa uliopendwa na wengi.

Hata hivyo, kulikuwa na changamoto kadhaa zilizojitokeza. Baadhi ya watu walieleza wasiwasi kuhusu usalama na uwezo wa Afrika Kusini kuandaa tukio kubwa kama hilo. Pia, kulikuwa na mjadala kuhusu gharama kubwa za maandalizi na jinsi fedha hizo zingeweza kutumika katika sekta nyingine muhimu kama elimu na afya.

Kwa ujumla, Kombe la Dunia la 2010 lilikuwa na athari chanya kwa Afrika. Liliweka msingi wa kuimarisha michezo barani, kuonyesha utamaduni wa Kiafrika, na kuleta umoja miongoni mwa mataifa ya Afrika. Tukio hili lilibaki kuwa kumbukumbu muhimu katika historia ya bara hili na kuonyesha uwezo wa Waafrika katika kuandaa na kushiriki matukio makubwa ya kimataifa.

12. Hotuba ya Afisa Elimu wa Wilaya ya Kimika Mori katika Tafrija ya Kumwaga Mkuu wa Shule ya Sekondari ya Mata

Ndugu Mwenyekiti wa Bodi ya Shule,

Waheshimiwa Walimu,

Wazazi na Wanafunzi,

Wageni Waalikwa, Mabibi na Mabwana,

Habari za jioni.

Kwanza kabisa, napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutuwezesha kukutana hapa leo katika tafrija hii maalum ya kumwaga Mkuu wa Shule yetu mpendwa, Bw. [Jina la Mkuu wa Shule], ambaye amepata wadhifa mwingine wa juu katika utumishi wa umma.

Bw. [Jina la Mkuu wa Shule] amekuwa kiongozi shupavu na mwenye maono katika kuiongoza Shule ya Sekondari ya Mata kwa kipindi cha miaka [idadi ya miaka]. Chini ya uongozi wake, shule imepiga hatua kubwa katika nyanja za taaluma, michezo, na maadili. Tumeona ongezeko la ufaulu wa wanafunzi katika mitihani ya kitaifa, na pia ushiriki mzuri katika shughuli za kijamii na kimichezo.

Kwa niaba ya Ofisi ya Elimu ya Wilaya ya Kimika Mori, napenda kutoa pongezi za dhati kwa Bw. [Jina la Mkuu wa Shule] kwa kazi nzuri aliyoifanya. Tunatambua mchango wake mkubwa katika kuboresha elimu na tunaamini ataendelea kufanya vizuri katika nafasi yake mpya.

Pia, napenda kuwashukuru walimu wote kwa ushirikiano wao na uongozi wa shule katika kuhakikisha tunafikia malengo yetu ya kielimu. Wazazi na walezi, mchango wenu ni muhimu sana; tuendeleo kushirikiana ili kuhakikisha watoto wetu wanapata elimu bora.

Mwisho, namtakia Bw. [Jina la Mkuu wa Shule] kila la heri katika majukumu yake mapya. Tunaamini ataendelea kuwa balozi mzuri wa Shule ya Sekondari ya Mata na Wilaya ya Kimika Mori kwa ujumla.

Asanteni kwa kunisikiliza.

12. Soma habari ifuatayo kisha jibu maswali.

Najum alipofika hadi nyumbani kwa Bwana Msa, kilikuwa karibu na za Mnazi mmoja, alikimbia na mitoo mdogo aliyekuwa akicheza nje mlango. Wakati ule Bwana Msa alikuwa msalani akijisa, naye alikuwa ameweka lango kwa yote yaweze kufungwa. Najum alikosa kijana wa Kipanya, na alitaka kumwona mtu mwenye akili sitaki lakini aweze kushughulika na mambo yaliyomletea wasiwasi.

Najum aliketi juu ya chato shamba yeye na Bwana Msa, baada ya kukunjwa tanga la Bwana Ali. Sebuleni kwa Bwana Msa, alionekana kama mahali pasipofaa kuzembea. Viti vilikuwa viwili tu, kimoja kimesukumwa chini ya meza iliyokuwa na sakafu safi. Katikati ya viti, kulikuwa na meza ambayo haikuonyesha uzuri wowote wa kifahari. Pembeni pa mlango kulikuwa na kabati la nguo lililojaa vitu vingi.

Najum alikiri kwamba elimu kama ile aliyo nayo Bwana Msa hakosi aliipata kutoka katika vitabu vyake. Alionekana akivifuata vitabu vyake vilivyokuwa juu ya meza hadi juu ya rafu. Alipata kitabu cha "Kinyume cha Mambo," alikisema kuwa ni kitabu kilichomfundisha mengi.

Najum alikuwa tayari kuelewa kwamba lolote lililo mbele yake lilihitaji juhudi zake. Ingawa alihisi kwamba elimu ya Bwana Msa ilitokana na bidii yake mwenyewe, bado aliona ni vigumu kuelewa baadhi ya mambo.

Maswali:

(a) Toa maana ya maneno yaliyokolezwa wino katika habari hii.

- Mitoo mdogo: Mtoto mdogo.
- Chato shamba: Kiti au sehemu ya nje inayotumiwa kukaa shambani.
- Kukunjwa tanga: Hatua ya kumaliza kazi au shughuli.
- Mushkaba: Kiti chenye hali ya kawaida au kisicho na ubora.

(b) Mwandishi anatoa ujumbe gani kwa hadhira yake?

Jibu: Mwandishi anatoa ujumbe kwamba elimu inahitaji juhudi za mtu binafsi na kila mtu anapaswa kutumia nafasi yake vizuri. Pia, anasisitiza kuwa hatupaswi kutegemea wengine pekee bali jitihada binafsi zina umuhimu mkubwa.

(c) Eleza wasifu wa Bwana Msa na Najum katika habari uliyosoma.

Jibu:

- Bwana Msa: Ni mtu mwenye bidii katika masomo na anayetumia muda wake kusoma vitabu. Pia, ni mtu anayejali utaratibu na anayeonyesha kuwa na usafi.

- Najum: Ni mtu mwenye shauku ya kujifunza kutoka kwa wengine na anayeheshimu elimu ya wengine. Anaonekana kuwa mtafutaji wa maarifa na mwenye bidii.

(d) Mwandishi anaposema, "Shibe Kamwanii Njaa, na kwa hiyo akampa chakula amweke, lakini Njaa alipomwona Shibe kaondoka, alichukua chakula chochote akaingizamgiza tumboni mwake." Unapata taswira gani katika usemi huo?

Jibu: Taswira ya usemi huo inaonyesha kuwa watu walio na uhitaji mara nyingi hawazingatii ubora au umuhimu wa kitu wanachopata bali wanazingatia tu kukidhi mahitaji yao ya dharura.

(e) Unafikiri ni sababu zipi zilizoifanya Najum kujawa na kicheko wakati akijibu maswali kwa Bwana Msa?

Jibu: Najum alijawa na kicheko kwa sababu ya kujihisi kutimiza jambo muhimu au kuonyesha unyenyekevu wa kujifunza kutokana na hali aliyoikuta kwa Bwana Msa.

(f) Kwa maoni yako unafikiri ni kwanini Najum alihisi kuwa elimu ya Bwana Msa ilitokana na kitabu kilichowako "Kinyume cha Mambo"?

Jibu: Najum aliona kuwa kitabu hicho kilikuwa msingi wa maarifa ya Bwana Msa kwa sababu kilikuwa kikitumiwa sana na Bwana Msa na kilionekana kuwa na umuhimu mkubwa kwake.

(g) Mwandishi anamaanisha nini anaposema "Inanja Igina gistani?" Unafikiri huu usemi una maana gani?

Jibu: Usemi huo una maana ya kuonyesha hali ya kufadhaika au kushindwa kuelewa jambo fulani vizuri, hasa linapokuja suala la maarifa au ujuzi. Ni kama mtu anapojikuta hana uwezo wa kuendana na hali inayomkabili.